UDK 811.163.6’373.45:811.163.6’374.82’’18’’
Irena Orel
Filozofska fakulteta v Ljubljani

NEMŠKE IZPOSOJENKE V PLETERŠNIKOVEM SLOVENSKO-NEMŠKEM SLOVARJU (1894–1895)

V prispevku bodo osvetljena uredniška merila do prevzemanja besed v Pleteršnikovem slovarju, kakor se izkazujejo v jezikovnih oznakah in v številskem razmerju med posameznimi skupinami jezikov. Posebej bosta ugotovljeni navedba, številsko razmerje in razčlenjena raba izposojenk iz nemškega jezika na omejenem gradivu (črke b, j, ž), ki jih je Pleteršnik navajal v slovarju kljub tedanjemu splošnemu odklonilnemu odnosu do prevzetih besed germanskega izvora. Raba iztočnic z nemško jezikovno oznako bo primerjana tudi s Trubarjevimi germanizmi iz Katekizma 1550, navedenimi v razpravi J. Toporišiča o besednih germanizmih v Trubarjevem Cathechismusu.

The paper sheds light on the editorial criteria for lexical borrowing in Pleteršnik’s dictionary, as is evident from linguistic definitions and proportionality of individual language groups. The author analyzes the inclusion, proportion, and usage of borrowings from German on a limited amount of material (words starting in *b*, *j*, and *ž*). This lexicon was included in the dictionary despite the general negative attitude towards borrowings from German. The usage of lexical items classified as German will be compared with Trubar’s Germanisms from the *Catechism* of 1550, listed in Jože Toporišič’s article about lexical Germanisms in Trubar’s Cathechismus.

Ključne besede: slovensko zgodovinsko besedoslovje, prevzemanje besed, nemške izposojenke, Pleteršnikov slovensko-nemški slovar.

Key words: Slovene historical linguistics, lexical borrowing, German borrowings, Pleteršnik’s Slovene-German dictionary

0 Prevzete besede v Pleteršnikovem slovarju

0.1 V prvem skupinsko izdelanem slovensko-nemškem slovarju z vseslovensko zbranim besedjem, ki je bil uresničen po zaslugi Maksa Pleteršnika, slavljenčevega »sopripadnik(a) istemu narečju« (Toporišič 1995: 289– 290)[1] »na skoraj skrajnem vzhodnem robu slovenstva« (Toporišič 1995: 277), »našega doslej največjega slovaropisca slovenščine« (Toporišič 1995: 277), so upoštevane različne vrste prevzetih besed, ki so v drugi polovici 19. stoletja zapolnjevale primanjkljaj v slovenskem besednjaku v različnih zvrsteh jezika. Občuten je delež izposojenk iz slovanskih jezikov, ki so nadomeščale ustaljene germanizme. V slovarju pa so v omejenem obsegu zastopane tudi prevzete besede germanskega, romanskega, madžarskega, turškega in drugega izvora. Strokovno izrazje je bilo prevzeto tudi iz klasičnih jezikov, a hkrati v izdatnejši meri kot danes tudi poslovenjeno, saj nastopa ob slovenskih sopomenskih dvojnicah.

[1] Ta navedek je iz slavnostnega govora ob odprtju prenovljene Pleteršnikove hiše 17. 9. 1994, razširjenega v referat in objavljenega v *Slavistični reviji* l. 1995 in v *Zborniku Slavističnega društva Slovenije* 5 (Toporišič 1997: 24) ter nedavno v *Besedjeslovnih razpravah* (Toporišič 2006: 547).

0.2 Čas, v katerem je nastajal slovar, ni bil naklonjen rabi prevzetih besed iz germanskega prostora, saj so se jih pisci od Kopitarjeve pobude z začetka stoletja načrtno izogibali in jih nadomeščali z besedami slovanskega izvora. Procesi zamenjevanja v govorjenem jeziku ustaljenih izposojenk z novimi izrazi iz slovanskih jezikov v knjižnem jeziku se odražajo tudi v jezikovni podobi v slovensko-nemški slovar zajetih besed tujega izvora, ki so označene z jezikovnimi oznakami sodobnih in starejših stopenj tujih jezikov.[2]

0.3 Merila, po katerih je Pleteršnik sprejemal tuje besedje in jih razgrnil v Pripomnjah, so bila strožja od splošnega »vodila» »sprejeti, kar se v literaturi nahaja in kar narod govori« (Pleteršnik 1894: VII).[3] Odvečnost izposojenk je utemeljeval z obstojem domačih vzporednic, presojo njihovega izbora je ocenil kot subjektivno, njihovo navajanje pa je branil z znanstvenimi argumenti: «Mnogokrat n. pr. pa se je sprejela katera beseda, dasi tuja in redka, ker je za jezikoslovca zanimiva.«.[4] Med merili za nesprejemanje besed omenja tudi »iz drugih slovanskih jezikov vzete besede«, ki niso bile uveljavljene v knjigah.

0.4 Jezikovne oznake, uporabljene v slovarju, imajo dvojno vlogo: opredeljujejo izvor besede oz. izposojo iz jezika dajalca ali zgledovanje po njem (večinoma so označene s predložno zvezo, npr. *iz, po nem.*) ali pa uvajajo etimološko sorodne besede oz. izrazno podobo iz drugih jezikov (npr. *nem., prim. nem.*). To je pojasnil tudi Pleteršnik v Pripomnjah: »Samo le pri tujkah, ki jih je narod prejel iz sosednjih jezikov ter so se že davno pri nas udomačile, dodajala so se, kjer je bilo mogoče, kratka pojasnila, primerjajoča one besede tujih jezikov, iz katerih so nastale ali s katerimi so v besednem sorodstvu« (Pleteršnik 1894: IX). Povzel jih je po Miklošičevih in Štrekljevih delih, bolj previdno pa tudi iz Cafovih in Levstikovih rokopisov.

1 Vrste in obseg prevzetih besed v slovarju

[2] Fran Levstik, ki je prevzel uredništvo 1866. leta, je slovar zasnoval primerjalnojezikovno, zgodovinsko in etimološko, upoštevajoč tudi prevzeto besedje. F. Jakopin poudarja neizčiščenost pogledov glede tujih besednih prvin v slovarju in njihovega sprejemanja in ugotavlja večjo prizanesljivost »do romanskih kot do germanskih (nemških) prvin«, pri »t. i. vulgarnih izposojenkah iz nemščine« pa meni, da nagiba za sprejem enih in opust drugih dejansko ni mogoče ugotoviti (1983: 276–277).

[3] »Prav tako se tudi ni sprejemala večina takih tujih besed, katere prosti narod sicer pogostoma pa brez potrebe rabi, ker za dotične pojme tudi dobre domače besede še krepko živijo med narodom. Pa takih besed tako ni bilo veliko med gradivom.« (Pleteršnik 1894: VII) Vidovič Muha ugotavlja v tem določeno jezikovno politiko v razmerju do tujk, opuščanje dvojničnih besed med »prostim narodom« je »že Kopitarjevo načelo in vključuje tudi socialni vidik« (Vidovič Muha 1994: 101).

[4] Pri utemeljevanju Pleteršnikovega načela, katero nabrano besedje sprejeti v slovar, se Toporišič sklicuje tudi na omenjene Pleteršnikove besede in jih navaja (Toporišič 1997: 18). A. Pirjevec je slovaropisni postopek nedoločene omejitve izbora obsodil s stališča kompetenc leksikografa in navedel tudi grajo V. Oblaka, ki sicer »glasno prizna Pleteršnikove zasluge (Archiv für slavische Philologie, 15, 594 do 601)« (Pirjevec 1924: 371, op. 84).

1.0 Ugotovitev razmerij med prevzetimi besedami iz različnih jezikov se omejuje na jezikovno označeno besedje Pleteršnikovega slovarja, ki ga omogoča na hiter in preprost način preverjati nova elektronska izdaja slovarja. Jezikovne krajšave so predstavljene v razdelku Kratice med drugimi vrstami krajšav pred slovarskim delom (Pleteršnik 1894: VI).

1.1 V Kraticah niso zapisane vse jezikovne krajšave, ki se pojavljajo v slovarskih sestavkih. Pleteršnik jih navaja le 20 osnovnih, predvsem iz stičnih, slovanskih in klasičnih jezikov (*bav*.(arsko), *češ*.(ko), *fr.*(ancosko), *furl.*(ansko), *germ.*(ansko), *got.*(sko), *hs.* (hrvaško in srbsko), *it.*(alijansko), *kor.-nem.* (koroškonemško), *madž.*(arsko), *nem.*(ško), *polj.*(sko), *rus.*(ko), *srlat.* (srednjelatinsko), *srvn.* (srednjevisokonemško), *stsl.* (staroslovensko), *stvn.* (starovisokonemško), *švic.*(arsko), *tirol.-nem.* (tirolskonemško), *tur*.(ško)). Transliterirana izdaja slovarja pa je odkrila še vrsto drugih okrajšav, ki jih izvirnik ne navaja, skupaj jih ima kar 48:[5] npr. bolgarsko (*bolg.*), grško (*gr.*), latinsko (*lat.*), poleg hrvatsko ali srbsko (*hs.*) še posebej hrvaško (*hrv.*) in srbsko (*srb.*), *österr.* (avstrijsko), *ngr.* (novogrško), *nhd.* (neuhochdeutsch) in *nvn.* (novovisokonemško), *nizkonem.*(ško), *starofranc.*(osko) in *starošved.*(sko). Nekatere oznake natančneje regionalno opredeljujejo jezik: npr. avstrijskonemško (*avstr.-nem*.), štajerskonemško (*št.-nem.*), švabsko (*švab.*), *tirol.* ob *tirol.-nem.* za tirolskonemško. Med njimi je več dvojnih sopomenskih (npr. *kor.*[6] in *kor.-nem.* za koroškonemško), pretežno navedenih tako v slovenskem kot v nemškem jeziku: *ahd.* in *stvn.* za althochdeutsch oz. starovisokonemško; *altslov.* (altslovenisch) in večinoma *stsl.* za staroslovensko; hrvaško (*hrv.*) poleg kroatisch (*kroat*.); za madžarske izposojenke pa poleg *madž*. še *magy.*; *slov.*[7] in *slovan.* za slovansko, nekatere zložene so lahko zapisane tudi z obrnjenima sestavinama: npr. beneškoitalijansko (*ben.-it.*), italijanskobeneško (*it.-ben*.). Nekatere jezikovne oznake niso okrajšane (npr. ladinsko pri *žonta*).

1.2 Statistični podatki kažejo in potrjujejo, da je bil pritok slovanskih besed v tedanje besedišče večji v primeri z drugimi jeziki (kar nikakor ni nepričakovano glede na sociolingvistični položaj slovenščine v drugi polovici 19. stoletja), saj jih je v skupnem seštevku tako označenih okoli 2340 (od tega največ hrvaških ali/in srbskih (1075) ter ruskih (401), čeških (214), manj poljskih (29) in le dve bolgarski), slovanskih je okoli 115, največkrat gre za prevzem po drugih slovanskih jezikih (*po drugih slov(an). jezikih*), starocerkvenoslovanskih pa je 503), germanskih je 1312, medtem ko je romanskih z latinskimi vred okoli 700, madžarskih pa samo 92.[8]

---

[5] Oznake, ki jih Pleteršnik ne navaja, so v prečrkovani izdaji označene v oglatem oklepaju.

[6] Ta krajšava lahko označuje tudi koren (Pleteršnik 2006: [XII]).

[7] Slov. označuje tako slovanske kot slovenske besede. Prim. transliterirano izdajo: »slov.= slovanski/slovenski, v nemškem kontekstu slovenisch« (2006: Kratice, XIII). Oznake *sloven.* v slovarju ni (preverjeno po elektronski izdaji).

[8] Seveda je treba imeti v uvidu, da vse tujejezične besede nimajo ob sebi jezikovnih označevalnikov in ti podatki zato niso popolni. Zlasti mednarodne besede iz klasičnih jezikov niso posebej zaznamovane. Velikokrat sam zapis tujejezičnega leksema izraža (ne)posreden vpliv na slovensko iztočnico ali na njen pomen ali pa ima primerjalno vlogo.

2 Besede nemškega izvora v Pleteršnikovem slovarju

2.1 Iz seznama jezikovnih oznak je razvidno, da najbolj razvejana paleta oznak zaznamuje nemške izposojenke (1312): te so prvenstveno označene s splošnojezikovno oznako nemško (*nem.*) oz. z neposredno izraženim jezikom sprejema oz. izhodišča (*iz nem.*, *po nem.*), skupno pri 882 iztočnicah, kar označuje tudi precej redkejša variantna oznaka *germ.* = germanizem (23), vseh skupaj jih je 905. Sledijo oznake po pokrajinskih vrstah nemščine (211): bavarsko (181), koroško(nemško) (79), tirolskonemško (14), avstrijskonemško (14),[9] švabsko (9), švicarsko (7), štajerskonemško (3), kočevskonemško (3),[10] enkratna nizkonemško (1), ter izvornojezikovne oznake, ki upoštevajo izposojo oz. navedbo izrazne podobe besede na določeni stopnji nemščine (196): staro- (118), srednje- (75), novovisokonemško (1), gotsko (2).

2.1.1 Jezikovne oznake imajo dvojno vlogo: eksplicitno izražajo podatke o jezikovnem izhodišču oz. prevzemu (*iz, po nem*.) oz. imajo primerjalnojezikovno vlogo in se sklicujejo na določeno nemško besedo iz posameznega zgodovinskega obdobja (*stvn., srvn., nvn*.) ali s pokrajinsko omejitvijo (*bav., kočevsko-nem., kor.-nem., št.-nem*., *švab., tirol.)* oz. splošno jezikovno navajajo nemško izrazno podobo (*nem., germ*.) z izraženim primerjanjem (*prim.*) ali brez njega. Navedene so oz. se kombinirajo na različne načine: ponavadi so na koncu slovarskega sestavka in dodane kot komentar za podpičjem in pomišljajem, lahko tudi z navedbo germanske oblike, pa tudi z avtorsko oznako, zlasti pri navedbi etimoloških virov (največkrat po Miklošičevem etimološkem slovarju, Štreklju, Cafu):[11] npr. **âvba,** f. 1) die Haube; *pogl.* čepica; – 2) der zweite Rindsmagen, die Haube, *Cig.*; *pogl.* kapica; – *iz nem*.; **âvbe**, interj. = joj! Kast., Npes.; – = oj, ei! (izraža nevoljo): avbe, kaj boš to govoril! – *iz nem*. au weh; **škàf**, škáfa, m. das Schaff; dež gre, kakor da bi iz škafa (s škafom) lil, es gießt; – *prim. stvn*. scaf, *Mik. (Et.)*; **žlâge**, f. pl. der Weberrechen, *Fr.-C.*; – *prim. nem*. die »Schlagen«, *C.* Občasno jo spremlja še komentar, npr. o pomenski identičnosti, o možni pomenski razlagi posameznega jezikoslovca (v našem primeru Levstika) ipd.

2.1.1.1 Ob oznaki nemško je navadno dodan podatek o izvoru oz. prevzemu (*iz nem.*) ali zgledovanju (dobesednem prevajanju) pa tudi prevzemu (*po nem.*),[12] ki ga prinaša izbira predloga *iz* oz. *po*, raba prvega močno prevladuje, obema lahko sledi tudi podatek o avtorju pa tudi viru: npr. **šę̑farica**, *f.* der Schöpflöffel, *Dol*.; – *iz nem*.; **šę̑flja**, f. das Schöpfgefäß; – *iz nem*.; **akoprę̑m,** conj. obgleich, obschon, *Habd.-Mik*.; – *po nem.* »wenn gerade«, *Mik.* (V. Gr. IV. 79.); **akorávnọ**, conj. obgleich; – *po nem.* »wenn gerade«; *prim*. dasi.

---

[9] Oznaka je dvojna: *avstr.-nem*. in *österr.* le z eno pojavitvijo.

[10] Okrajšava *kočevsko-nem.* se pojavlja le pri iztočnici *jert*, kočevski izraz, uveden z izpisano obliko ((po) kočevsko), pa nastopa še pri *očist* in *pučel.*

[11] J. Narat omenja, da imajo opozorila o izvoru oz. prevzemu besed »velikokrat tudi svobodnejše formulacije, npr. *iz nem., tudi hs., (hs.), (po drugih slovan. jez.?), it. Colono, iz nem. Kolbe, po rus., hs., iz: Courage*«. (Narat 1998: 56)

[12] Prim. zgled *jutro* 3) pod 2.1.1.3 in *žlajdra* pod 3.1.2.

2.1.1.2 Izvor ni vedno zanesljivo potrjen, ampak je lahko dana samo izvorna možnost, izražena z naklonskim členkom (morda, bržkone (npr. pri *jevželj*) ipd.) ali zapisanim vprašajem: npr.: **áštržli**, m. pl. = hlačniki, Hosenträger, *Mur., Gor.-Levst. (Rok.)*; (tudi: avštržle, *Lašče-Levst. [Rok.])*; *– prim. bav.* halster f. Hosenträger, *kor.* haschter; v koncu besede tiči morda *nem.* Seil; **bagláti,** -am, vb. impf. zudringlich bitten, betteln, *Mur., Fr.-C., SlGor*.; – za vse bagla, kakor ciganica, *Glas*.; – morda iz *bav.* fergeln, C; **žlîndra**, f. 1) die Schlacke (von Metallen); – 2) die Unreinigkeit (z. B. im Pfeifenrohr), *Dol*.; – der Kaffeesatz, *Dol*.; – übhpt. etwas Weiches, Unreines, *C*.; *– iz nem.* Sinter (?), *C.*

2.1.1.3 Nemški izvor je lahko vezan na en sam pomen iztočnice (pri črkah *b, j* in *ž*, npr. **jútrọ**, n. /…/ 3) (*po nem*.) ein Joch (Morgen) Landes, *Cig. (T.)*) ali na eno od enakoizraznic (npr. na prvo pri *baža, buliti*, na drugo pri *bezati, blek, jeza, žehtati, žok, župa*, na obe pri *bula, jan*: npr. 1. **jân**, m. = 1. jam, *Fr-.C.***;** 1. **jam,** m. die großblättrige Rüster, Ulme, *Mariborska ok.-C., Sevnica (Št.)-Erj. (Torb.); – prim. tirol.-nem*. ilm, *C*.; **2. jân,** m. der Strich (des Feldes, Weingartens, der Wiese), der beim einmaligen Gange der Arbeiter bearbeitet wird, der »Jahn«, Jan., vzhŠt.-C.; jan delati, na janu biti, *Zora*; *– iz nem.*; 1. **búla**, f. die sich von innen mit wässerichter Materie füllende Beule; vodenična b., der Wasserkropf (živinska bolezen), *Cig.*; snetjava b., die Brandbeule, *Cig.*; *– iz nem.; prim. stvn*. bulla, Blatter, *Mik. (Et.)*; 2. **búla**, f. das Füllsel, die Fülle, *Guts., Mur*.; »kar se klade v testo, da bode od njega potica ali gubanica«, *Goriška ok.-Erj. (Torb.)*; die Wurstfülle, *Jan., Rož.-Kres*; *– iz nem*.; *prim.* bulati).

2.1.2.1 Vse jezikovne oznake velikokrat nastopijo primerjalnojezikovno in jih uvaja primerljaj (*prim.*), ki nakazuje na izposojo ali namiguje na jezikovno sorodnost. Jezikovnih oznak je lahko tudi več in so lahko tudi avtorsko opredeljene, vse imajo ob sebi tudi zapis sorodne izrazne podobe: npr. **bâłhast,** *adj.* weißlich, grau (posebno o živini), *Kor.-Štrek. (LjZv.)*; *– prim. bav.* falh = fahl, *Štrek. (LjZv.)*; **škârje**, škarij, f. pl. 1) die Schere; – 2) ein scherenförmiges Ding /…/ *– prim. stvn.* skari (pl.), *Mik. (Et.)*; **šeprûn**, m. plašč iz bičja ali lipovega lubja, kakršne so nekdaj pastirji imeli, *Polj., Idrija*; *– prim. srvn.* schaprûn, kurzer Mantel.

2.1.2.2 Primerjava lahko vsebuje glasoslovno variantne vzporednice iz različnih jezikov, ki lahko kažejo na njihovo sorodnost in skupno izhodišče ali le opozarjajo na podobnost: npr. **bêrčva**, *f.* die Kohlpflanze, *Rez.-C.; – prim. it.* brasca, *bav.* barschen, *C.*; **kâmba**, f. /…/ *– prim. avstr.-nem.* kamp = Kummet, C.; *gr.* κάμβη, res curva, *Mik. (Et.)*; **prájtəlj,** -tlja, m. der Palmbusch, *Guts., Jan., Kor.-M.*; *– prim. it.* fardello, *švab.* fardel, *avstr.-nem*. fartel, C.; **rîčet**, m. ein Gericht aus Gerstengraupen, denen etwas (meist Fisolen) beigemengt ist; – der Mischmasch; to je pravi ričet! *– prim. kor.-nem.* ritschad (enaka jed), *bav.* rütscher, *avstr.-nem.* ritscher, *Štrek. (Arch.)*, kjer lahko bralec sam razbere, da je slovenski iztočnici prvi koroškonemški zgled glasovno bližji; 3. **skúta**, f. /…/ *– prim. it.* scotta, *stvn.* scotto, *avstr.-nem.* Schotten, *Mik. (Et.)*; **škâmlja**, f. neka stolica, *Mariborska ok.-C.*; – der Schemel, *C*.; škamlje tvojim nogam, *Krelj*; *– prim. stsl*. skamija, *stvn.* scamal, *nem.* Schemel, *lat.* Scamnum.

2.1.3 Redko sta navedeni obe vrsti pri isti iztočnici, v naslednjih dveh primerih prevzem iz (avstrijske) nemščine in primerjalno z delno različno srednjelatinsko izrazno podobo oz. s koroško obliko po Miklošičevem etimološkem slovarju, pri drugem tudi z navedbo bolj podobne avstrijskonemške oblike s knjižno nemško ustreznico: npr. **ágres,** m. = kosmulja, die Stachelbeere (ribes grossularia), *Mur*.; (agras), *Tuš. (R.)*; *– iz avstr.-nem*. agras; *prim. srlat.* agresta, *Mik. (Et.)*; **câjna**, f. der Handkorb, *Cig., Kor., Št*.; *– iz nem*.; *prim. kor.-nem*. zane, *Mik. (Et.)*; *avstr.-nem.* die Zaine = Handkorb.

2.2 Nemške izposojenke so lahko v slovarju navedene tudi samo kot kazalke z normativno okrajšavo *pogl.*, kar pomeni, da je prevzeta beseda nadomeščena s slovensko vzporednico, na katero se sklicuje prevzeta iztočnica, slovarsko je predstavljena le pri novoknjižni besedi, podatek o nemškem izvoru pa je naveden ali pa ne: npr. **jága,** f. (*iz nem.)*, *pogl.* 1. lov; **tâvžent**, num. *pogl.* tisoč.

3 Predstavitev nemških izposojenk pod črko *b, j* in *ž* iz Pleteršnikovega slovarja

3.0 Besede pod črko *b, j* in *ž* bodo predstavljene s popolnim izpisom iz slovarja in opredeljene glede na vrsto jezikovne oznake in pomensko določene.

3.1.1 Z oznako nemško (*nem*.) so navedene naslednje besede: od skupno 91 jih je pod črko *b* 37: *bahljati* ‘plameneti; prekipevati; majati idr.’ (*prim. nem.* fachen, facheln (?))*, bajar* ‘ribnik’ (*iz nem.*)*, baklati* ‘močno goreti; mahati z lučjo’ (*prim. nem*. fackeln)*, baltora* ‘bavtara pri hlačah; loputna vrata’ (*prim. nem.* Fallthor)*, bandero* ‘zastava’ (*prim. it.* bandiera, *nem.* das Banner), *banja* (*iz nem*. Wanne)*, barik* ‘željan, pohlepen’ (menda *iz nem.* begierig, *Mik. (Et.)*)*, barva* (*prim.* češko barva; *iz nem*.)*, basati* (*prim. nem.* fassen, Levst. (Rok.))*, baška* ‘pastirska torba’ (*prim. nem.* Watsack), 1. *baža* ‘vrsta, pasma, pleme’ (*prim. nem*. Fasel)*, bedenj* ‘kad, korito; votel, izdolben hlod, panj’ (*prim. stvn.* butinna; *– iz nem., srvn.* büte, büten); *berigla* ‘gorjača’ (*prim. nem.* Prügel)*, bermati* (= nabirati, werben; *iz nem*.)*,* 2. *bezati* ‘tekati, bezljati (za govedo)’,[13] *bizelj* ‘obad’ (*iz nem*.), 2. *blek* ‘krpa, zaplata’ (*prim.nem*. Fleck, Flekken)*, bližnji* (*po nem.*)*,*[14] *bogati* ‘ubogati’ (*iz nem.* folgen)*, boh* ‘še nerezana slanina’ (*iz nem.*; *prim. tirol.* Bachn)*, bolmet* ‘dobra misel’ (origanum vulgare) (*prim. nem*. Wohlgemuth = Dosten),[15] *boršt* (*iz nem.*)*, branjar* (*iz nem.* Fragner)*, brati* 2) = čitati (*prim. nem.* lesen)*, brenta* (*prim. it.* brenta, *nem.* die Brente, *Mik. (Et.)*)*, brihtati* (= dramiti, bistriti, učiti; (narejeno iz obrihtati, in to *iz nem*. richten, C.))*, brišt* ‘rok, odlog’ (*iz nem.* Frist)*, britof* (der Friedhof; *– iz nem.*)*,*[16] *brumen* (*iz nem.; prim. stvn.* fruma, Nutzen*, bav.* frumm, fromm); *bucelj*

[13] Beseda je označena s »prim. bezgati, bezljati, in nem. biesen«. V etimološkem slovarju je zanjo zapisano, da ne izvira iz nemščine (Bezlaj 1976: 18).

[14] Gre za rabo v posamostaljeni obliki: bližnji v pomenu der Nächste, der Nebenmensch »(v cerkvenem jeziku; po nem.)«.

[15] Sprejeto iz bavarsko avstrijsko Wohlgemuth, kalk iz nemščine je *dobra misel* (Bezlaj 1976: 32).

[16] Sledi še kazalka k iztočnici pokopališče.

'konica prsta; butec'[17] (*prim. nem*. Butz),[18] 1. *bula* 'oteklina' (*iz nem.*), 2. *bula* 'nadev' (*iz nem.*), *bulati* 'napolniti, nadevati' (*iz nem.* füllen), 1. *buliti* 'mukati' (*prim. nem.* büllen, = muhen), *burovž* 'kravji zvonec',[19] *bušati* 'poljubiti' (*iz nem.*),[20] *butast* (*prim. nem*.: butt = stumpf, dumm). Pod črko *j* najdemo 14 nemško označenih besed: *jaga* (*iz nem*. s kazalko k lov), 2. *jan* 'vrsta, red' (*iz nem.*), *janka* 'žensko krilo' (*prim.* tudi : *nem.* Jacke, *avstr.-nem.* janker, *C.* (*Vest.* I. 62.)), *jekel* 'okel, čekan',[21] *jeklec* 'kavelj na saku, trnku',[22] *jerati* 'prižagovati' (*iz nem.*),[23] *jert* 'šoja lešnikar' (*prim. kočevsko-nem.* gerholter, der Nusshäher, *Levst. (Rok.)*), *jesih* (der Essih; *iz nem.*), *ješa* 'vigenj, kovaško ognjišče' (*iz nem.* Esse),[24] *ješprenj* (bržkone *iz nem.* »Gerstbrein«, *Levst. (Rok.)*), *jevželj* 'stranišče' (*prim. tirolsko-nem.* häusl, = Abritt, *Valj. (Rad)*); 2. *jeza* 'obročnjak, rezni stol' (– *iz nem.* *»Hänsel«-stuhl, *C.*); *jopa* (*iz nem.*), *jutro* 3) (*po nem.*). Pri črki *ž* je 40 pojavitev oznake *nem.*: *žačka* 'vrečka' (*prim. nem*. Sack), *žajfa* (*iz nem.*), *žajfati* (*iz nem.*), *žalibog* (*prim. hs*. žalibože (in *nem*. leider Gottes!), *žamati* 'obtesovati desko, bruno, navadno po vrvici' (*prim. nem.* säumen (?), *C.*), *žarnogli* '(kovani) žebelj',[25] *žegen* (*iz nem.*), *žegenpanj*,[26] *žegnati* (*iz nem.*), *žehtar* 'posoda za molžo' (*prim. nem.* der Sechter (/…/), 2. *žehtati* 'izkuhavati' (*prim.* žehtar in *nem.* sechteln), *želen* (*prim. nem.* lustig od Lust), *žemlja* (*iz nem.*), *ženof* 'gorčica' (*iz nem.*), *žida* (= svila), *žinj* 'misel',[27] *žinjati* (*prim. nem*. sinnen), *žlabrati*,[28] *žlage* 'tkalske grablje' (*prim. nem*. die »Schlagen«), *žlajdra* 'veriga, s katero se veže ročice pri vozu' (*po nem.*),[29] *žlak* (= udar; der Jahn 'vrsta') (*iz nem.*), *žlampa* 'redka jed, kašasta hrana' (*prim. nem*. die Schlampe ein dünnflüssiger Fraß), *žlampati* 'lokati, cmokati' (*iz nem.*),[30] *žlem* 'sluz'

[17] Bezlaj pri *buc* navaja za drugi pomen iz Vodnikovega slovarskega gradiva (der Strickstock, *V.-Cig.*) slovensko ustreznico *butec* ((Bezlaj 1976: 51).

[18] Tudi ta beseda po Bezlajevih izsledkih ni iz novonemškega Butz, kot navaja Pleteršnik, temveč izhaja verjetno iz medmeta *buc*.

[19] Namesto sprejema iz nemščine je navedeno Levstikovo mnenje: »(Levst. [Rok.] meni, da je ta beseda iz nem. *voraus* nastala.)«

[20] Iz nem.; prim. *bav.* bussen.

[21] Prim. Pleteršnik : **jȇkəl**, -kla, m. der Hakenzahn, *V.-Cig., Jan.*; (jekelj), *C.*; – *prim. nem.* Häkel, Haken = Hakenzahn (?).

[22] Pleteršnik navaja primerjavo: **jekləc**, -kləca, (-kəlca), m. die Gabel an einem Hamen (Fischnetz), *V.-Cig.*; – *prim. nem.* Häkel.

[23] Prim. etimološko razlago za Vodnikovo besedo *jerat* pri *jeran*: gre za zgodnjo izposojenko iz srvn. gëre 'zaklinek, kozica' (Bezlaj 1976: 227).

[24] Prim. Bezlaj 1976: 229.

[25] Prim. Bezlaj 2005: 384. Slovarski sestavek v Pleteršnikovem slovarju se glasi: **žárnogli**, m. pl. die Nägelmale, *Trub.-M.*; – *iz nem.* Scharnagel?.

[26] Celoten slovarski sestavek je: **žḗgenpanj**, m. neko drevo, *Npes. (Caf)-Pjk. (Črt.)*; – *prim. nem.* Segenbaum, Säbenbaum (juniperus sabina), *Štrek. (LjZv.)*.

[27] Prim. v slovarju: **žinj**, m. = misel, *Celovška ok.*; – *iz nem*. Sinn.

[28] Prim. **žlabráti**, -am, vb. impf. 1) plätschern: po vodi ž., *Nov.-C.*, *Levst. (Rok.)*; – 2) plappern, plaudern; – *prim. nem*. schlabbern, schlabben, = plappern.

[29] Izposojeno po srvn. *slage* »sredstvo, s katerim se tolče, tolkalo«, pomen se je specializiral iz prvotnega »tolkalo« (Bezlaj 2005: 461).

[30] Poleg omembe navadne domnevne izposoje iz stare nemščine *slampen*, srvn. *slampen* 'ohlapno viseti', nvn. *Schlampen* 'cmokaje jesti, piti tako, da se sliši; mahedrati' je navedena še možna domača ekspresivna osnova *žlap-, *žlop- (lapati) (Bezlaj 2005: 263).

(der Schleim) (*iz nem.*)*, žlihta* ‘tkalsko škrobilo’ (*iz nem.*)*, žlindra* ‘žlindra; nečistost’ (*iz nem.* Sinter (?))*, žlodra* ‘tekoče blato’ (*prim. nem.* Schlotter, Geschlotter, eine Art Schlamm)*, žmalec* ‘raztopljena svinjska mast’ (*iz nem.* Schmalz)*, žmek* ‘leseni vijak pri stiskalnici’,[31] *žnabelj* (= ustnica) (*iz nem.* Schnabel)*, žnoder* (*prim. nem.* Schnotter, Schnoder=Rotz, *C.*)*, žnora* ‘vrv(ica)’ (*iz nem.*)*,* 2. *žok* ‘nogavice; žep na obleki; tok’ (prim. *lat.* soccus, *it.* socco, *nem.* Socke); *žola* ‘onuča, obujek; cunje’,[32] *žold* ‘vojaška služba; vojna’ (*iz nem.* Sold)*, žolica* (*iz nem.*)*,* 2. *župa* ‘juha’ (*iz nem.*)*, žvengelj* ‘kembelj; ledena sveča’ (*iz nem.*)*, žverca* ‘kolomaz, črnilo za niti; psovka za ničvrednega človeka’ (*iz nem.* Schwärze). Seveda vse besede, prevzete iz nemščine, v slovarju niso označene z jezikovnimi oznakami, ampak je izvorna beseda navedena po določenem viru, kot npr. pri *žatlaka* ‘kratkoročajna ročna tesarska sekira’ z Miklošičevo navedbo razlage: »soll ‘Schlachthacke’ sein«, *Mik.* (*V. Gr.* I. 357).

3.1.2 Številsko razmerje med obema vrstama oznak izkazuje prevlado oznake *iz nem.*, od skupno 91 jih je največ (npr. pri *b* 19 za *iz nem.* (1 *po*) proti 14 za *prim. nem.*), 8 pod *j*: *jaga,* 2. *jan, jerati, jesih, ješa, ješprenj,* 2. *jeza, jopa.* Z navedbo *po nem.* sta samo dve: poleg *jutro* 3) še *žlajdra*, kjer jezikovna oznaka izraža tudi izposojo: **žlâjdra** *f.* die Schleuderkette (veriga, s katero se spenjajo ročice pri vozu), *Št., Gor.*; *– po nem.* Pogostejša je okrajšava *prim.* (*nem., bav., stvn.* ipd.) (pri *j* jih je 5, in sicer *janka, jekel, jeklec, jert, jevželj*; pri *žl* pa *žlafrnica,*[33] *žlage, žlaht, žlahta, žlaht*), [34] *žlahta, žlodra.*

3.1.3 Enkrat se pojavlja tudi označevalnik *germ.*, ki sicer uvaja nemški skladenjski vpliv pri namerni predložni zvezi, ki je prevedena po nemščini, na kar opozarja tudi nemški prevod Dalmatinovega zgleda: **jẹ̑d**, -i, f. 1) das Essen, *Mur., Cig., Jan.;* velike jedi biti, viel zu essen pflegen, *C.*; – ni za jed, es ist ungenießbar, *Cig.*; ako kaj najde k jedi (*germ.*)*, Krelj*; dosti k jedi, genug zu essen, *Dalm.*

3.2 Izmed pokrajinskih jezikovnih oznak prevladuje bavarsko (18): *bac* ‘jagnjec’*, baglati* ‘beračiti’*, balhast, berčva* ‘zeljna sadika’*, bistahar* ’na levo (za konje)’, *božjast, brumen* (= nem.), *bržola, bušati* ‘poljubiti’; *javalne* ‘zagotovo ne’*, jeklo, jetika; žekno* ‘odprtinica’*, žežel* ‘lopata za pepel ali ogenj’,[35] *žilj* ‘vrv pri napregi; kravja veriga, jarm

[31] Štajersko narečno opredeljena beseda *žmek* iz slovarja po današnjih etimoloških izsledkih ni nemškega izvora, kot navaja Pleteršnik po Cafu (*prim. nem.* (dial.) schneck = Schnecke, C.), ampak slovanskega, izpeljano iz sedanjiške oblike glagola *žęti, žьmešь* (Bezlaj 2005: 471).

[32] Prim. **žǫ́la**, f. der Fußfetzen, *Mariborska ok.-C.*; der Fetzen, ein altes Kleidungsstück, *vzhŠt.-C.*; – prim. nem. Sohle (?).

[33] Sestavek se glasi: **žlâfrnica**, f. die Ohrfeige; – *prim. bav.* schlappen f., die Ohrfeige.

[34] Pri tej iztočnici je neposredna navezava na nemški jezik razvidna le v prvem pomenu, pri drugem pa ne: **žlàht**, adj. indecl. 1) ves ž., vsi ž., allerlei: vse ž. nadloge pretrpeti, *Trub.*; hvali Boga za vso ž. dobroto, *Trub.*; vsi ž. ljudje, *Trub.*; vse ž. delo so opravljali, *Dalm.*; (*prim. srvn.* aller slahte = jeder Art, *C.*); – 2) adelig, edel, *Krelj-Mik.*). Tudi vse druge izpeljanke niso nemško opredeljene, razen samostalnika *žlahta*, kjer navaja *stvn.* slahta, *srvn.* slahte, Geschlecht, Gattung, *Mik., C.*

[35] Pri tej iztočnici je izpostavljena možnost izposoje ali iz romanske ali germanske oblike: **žéžəł**, -žla, m. die Aschen- oder Feuerschaufel, *Cig., C., Kras-Erj. (Torb.)*; (žčèžəł, *Štrek.*); – *iz bav.* schüssel, *Štrek. (Arch.*), ali morda *iz it.* sessola, die Schöpfkelle.

in kamba’*, žlafrnica* ‘zaušnica’*, žnjek* ‘školjka’, *žvrglati*;*;* Druge jezikovne oznake so pri teh treh črkah redke: 8-krat koroško-nemško (*baleh* ‘vol bledosive barve’*, balіž* ‘bala’*, barda, blasa,*[36] *buncelj* ‘pecivo’*, jepar* (neka posoda)*,* 1. *žlota* ‘žleb, soteska’*, žonta* ‘1) z vodo nalite tropine, v katerih se kisa repa (Goriška okolica, Erjavec); 2) slabo vino oz. pijača, patoka; mošt (Pohlin)’,[37] dvakrat švicarsko (1. *buliti* (= nem.), *žur* ‘sirotka’, sauer, suur po Levstiku), 2-krat avstrijsko-nemško (*janka, želar* ‘gostač, kočar, bajtar’), tirolsko(nemško): *boh, 1. jam* ‘brest’, po enkrat se pojavi švabsko (**jânka**, f. der Weiberrock, *Mur., Cig., Jan., Dol., vzhšt.*; *– prim. švab.* janke = weibliches Kleidungsstück, *prim. tudi*: *nem.* Jacke, *avstr.-nem.* janker, *C.* (*Vest*. I. 62.)) ter kočevskonemško (jutro 3)).

3.3 Zgodovinskojezikovni oznaki sta pri omejenem gradivu le dve: staro- (*stvn*. (14) oz. *ahd.* (2)) in srednjevisokonemško (*srvn*.) (11). Pojasnjujeta izvor izposojenke z navedbo časovne opredelitve nemškega jezika. Nastopata samostojno ali ob splošni oznaki (nemško) ali ob drugih jezikovnih določilih. Prva se pojavlja pri *bedenj* ‘drevesni panj’, *bezjak, binkošti,*[38] *brumen* (= nem.), *brun* ‘rjav’ (*prim. stvn*. brun, *it.* bruno, *C.*)*,* 1. *bula* (= nem.), *jepar,*[39] *žalik-žena,*[40] *žehtar* ‘posoda za molžo’*, žerh* ‘grobnica’, *žlahta* (= srvn.), *žmah* (= okus), *žrebelj, žur* ‘sirotka’, *žvegla* ‘pastirska piščal’, *žveplo*. Zanimivo dvojno izvorno razlago po različnih virih podaja ob iztočnici *bezjak:* **bezják**, m. der Tölpel, *Mur., C., Mik*.; – (Bezjaki, hrvatski kajkavci med Dravo in Savo, *Trub., Kast.*; Bezjak, ein Mann von der italienisch-slovenischen Sprachgrenze, *Štrek.*); – po Trstenjaku in Cafu *nam.* bizjak, ker Bezjaki bize nosijo; po *Dan.* (Gj. Daničić) pa iz *stvn.* fizus, *srvn.* fiesz, callidus. Druga (srvn.) nastopa pri naslednjih iztočnicah: *barda* ‘neka sekira’ (*prim. srvn.* barte, *kor.-nem* partn), *barkan* = barhant, ‘tkanina’, *bart* ‘krat’ (*prim. stvn*. ein fart, *Mik.*), *bedenj* (= nem.), *bezjak, blasa* ‘1. bela lisa pri konju; 2. kravje ime’ (*srvn.* blasse, *Mik.* (V. Gr. I. 321); *kor.-nem*. plessa, ein Kuhname); *žiljštan* ‘čudežni kamen’,[41] *žlaht, žlahta, žlemprga* (= vrata v vodoravnem podu, ki se odpirajo navzgor),[42] *žuh* ‘oderuške obresti’ (prim. *srvn.* gesuoch = Zinsen, *Mik.*).

3.4 Iz obravnavanega gradiva je razvidno, da oznako vsebujejo tudi besede, ki so danes del slovenskega knjižnega jezika, a niso narečne ali pogovorne in na videz ne kažejo nemškega izvora, tako npr. *bližnji, jutro* 3), *željen* 2) (v zvezi ovce peljam na željno travo ‘lustige’), kjer gre za kalkirano rabo, *jed*, kjer je tako označena skladenjska

[36] Za pomen prim. 3.3.

[37] Prim. Bezlaj 2005: 478, kjer je pojasnjena etimologija iz furlanske besede *jonte, zonte* v specializiranem pomenu (patoka) in prvotnem (dodatek).

[38] Prim. **bînkošti,** f. pl. Pfingsten; – »auf ein ahd. zi pfingustin (pentecoste), zurückzuführen«, *Mik. (Et.)*.

[39] Prim. **jêpar** rja, m. neka posoda, *Gor.-Vrt*.; *– prim. stvn.* eimpar, *kor.-nem.* emper, Eimer.

[40] Prim. **žálik-žéna**, f. »žalikžene, den serbischen Vilen entsprechend, in Unterkärnten; dagegen svete, bele, čestljive žene in Oberkärnten; *ahd.* sālīg: salige frauen«, *Mik. (Et.)*.

[41] Prim. **žiljštan**, m. neka čudna stvar, ki jo stari gadje delajo; kdor dobi ž., ima vsega obilo, kar hoče, *Npr.-Glas.*; *– prim. srvn.* sigestein, sigelstein, Stein von wunderbarer Wirkung, *Štrek. (LjZv.).*

[42] Sledi: die Fallthür, *Goriš.-Štrek. (Let.), Gor.*; – iz srvn. slegebrücke, Zugbrücke, *Štrek. (Let.)*.

raba *k jedi,* in enakoizrazno izposojenko 2. *jeza* (za nemško Hänselstuhl, v Dodatkih in popravkih popravljeno namesto Häusel-stuhl) ‘rezni stol’.

3.5 Pomenska polja, kamor se uvrščajo obravnavane besede, so večinoma splošnocivilizacijska, tvarna, povezana s človekovim vsakdanjim življenjem in domačimi opravili (dejanja, predmeti v zvezi s prehranjevanjem, pripravo pridelkov, oblačenjem) ali poklicnimi dejavnostmi, poimenujejo dejanja, orodje, predmete v gospodinjstvu, pri poljedelstvu, vinogradništvu, živinoreji, ribištvu, tkalstvu, rastline in imajo pogosto domače sopomenke ali pa tudi ne, nekatere so ostale del knjižnega jezika (npr. *avba*, *bajer, barva, binkošti, (u)bogati, branjar, brati, brenta, ješpenj, jopa, ričet, škarje, žemlja, žlindra, žolica, žvegla, žveplo* idr.*,* pogovorno, narečno so rabljene tudi mnoge druge (npr. *britof, butast, žehta, žehtar, žlahta* idr.), nekatere so arhaične (*ajd, žnabelj, žold, žuh* idr.), v tem gradivu so redki versko-nravni izrazi (kot *brumen*).[43]

3.6 Novejši etimološki izsledki so nekatere pri Pleteršniku nemško označene iztočnice iz obravnavanega gradiva tudi ovrgli, ker sodobni jezikovni podatki omogočajo tudi potrditev izhodišča iz slovanskih korenov. Nemški izvor je presežen npr. pri *bezati, bucelj, žlampati* in *žmek.*

4 Ohranjanje nemških izposojenk iz 16. stoletja v Pleteršnikovem slovarju

4.1 Primerjava z 97 besedami, koreni ali podstavami iz nemščine iz prvotnega dela Trubarjeve prve knjige po konkordancah G. Neweklowskega, ki jih je v svoji razpravi Besedni germanizmi v Trubarjevem Cathechismusu navedel J. Toporišič,[44] je pokazala, da je v Pleteršnikovem slovarju približno polovica besed ohranjenih oz. jih toliko ni navedenih, in sicer: 42 prevzetih osnov oz. besed, in sicer: *ajfer-, andaht-, borcahen, cbivl-, ciganer, falš-, ferdam(n)-, flegar, fraj, frajdik-, gar, gmajn, gvant-, gviš-, havptman, herperg-, imar, ja, joger, kunšt-, leben-, lon-, lušt-, mahtig, merk-, nuc-, ofert-, persona, petler-, pild, šac, šenk-, špiž-, špot, štalt, štima, štra(j)f-, štrik, štuk, šulmaster, žalb-, žleht.* Naslednje besede pa slovar vsebuje (44): *brum-, bukv-, cag-, cajhn-, col, coper-, erb-* (êrb, ẹ́rba, m. *po nem.* Erbe, *pogl.* dedič), *far-, farmošter, fig-, gažl-, glih-/glih, gnad-, grev-, hajd-, ketina, kralj, krišp- (prim. lat., nem.), loter, mal-, martr-, mas-, menih, nid* (= zavist, der Neid (pri starejših pisateljih); *– iz nem.), ofr-, obar-, papež, paradiž, pekel, pridig-, rajt-, rat-, rev-, šaft, šent-, škod-, škof, štabla, štivra, žebr-, žeg-, žlah(t)n-, žlaht-, žvepl-*. Število tvorjenk je različno: npr. *bruma, brumen, brumnost, brumski*; *erb, erbič, erbati*; *gnada, gnaditi, gnadljiv*; z osnovo *bukv-* jih je osem; največ, kar 30, jih je pri *far-*. Mnogi nemčizmi v slovarju niso jezikovnoizvorno opredeljeni, od zgornjih npr. *bukv-*, 1. *col* ‘mera’, *2. col* ‘carina’ (medtem ko je pri 3. *col* ‘deblo’ zapisano »prim. *srvn.* zol cylinderförmiges Stück, Klotz«), *kralj, menih,*

[43] Osnovno delitev povzemam po obravnavi v navedeni razpravi J. Toporišiča (1991: 22–25).

[44] A. Janko, ki je obravnaval nemške prevzete besede iz Trubarjevega Katekizma iz l. 1550 že preden so izšle konkordance, je ugotovil 925 besed (Janko 1986: 428), ki so izposojene iz nemščine, in 109 nemških besednih osnov, iz katerih je izpeljanih 186 pomensko samostojnih, etimološko sorodnih besed (Janko 1986: 427).

ob(v)ar-, paradiž, (pekel), pridig-, šent-, škod-, žebr-, žlah(t)n-. Seveda razmerja ne gre posploševati, saj ima slovar številne besede, ki jih Trubar v svoji prvi knjigi nima.

4.2 Po primerjavi z delom tipičnih nemških izposojenk 16. stoletja, ki so bile izpričane pri Trubarju iz Pleteršnikovega slovarja in so bile del slovenskega verskega ali splošnega besedišča tudi v nadaljnjih stoletjih, lahko ugotovimo, da je bil Pleteršnik pri odbiranju tovrstnih besed previden in se je omejil le na določene prevzete besede, ki jih je kljub »zanimivosti« za jezikoslovce izpuščal. Tako je bil slovar pri izboru besedja do neke mere normodajalen in ne predvsem zgodovinsko besedijski tezaver, čeprav delež germanizmov ni zanemarljiv.

Viri in literatura

Pleteršnik, Maks, 2006: *Slovensko-nemški slovar*. Prvi del (A– O), Drugi del (P–Ž). Ur. Metka Furlan. Transliterirana izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

– – 2006: *Slovensko-nemški slovar* (1894–1895). Elektronski vir. Računalniška priprava in izdelava programov Amebis. Ur. Metka Furlan, Helena Dobrovoljc in Helena Jazbec]. Transliterirana izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU: Amebis.

Bezlaj, France, 1976, 1982, 1995, 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika.* 1, 2., 3., 4. knjiga. Ljubljana: SAZU.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1994. Ljubljana: DZS.

Snoj, Marko, 2003: *Slovenski etimološki slovar.* Druga, dopolnjena izdaja. Ljubljana: Modrijan.

Jakopin, Franc, 1994: Maks Pleteršnik – mojster slovenskega slovaropisja: ob stoletnici izhajanja njegovega slovensko-nemškega slovarja. V: *XXX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture,* zbornik predavanj. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 23–34.

Jakša, Peter, 2000: Nemške izposojenke v slovenskih ljudskih pesmih – 15. snopič Štrekljevih SNP (Joža Glonar 1913). V: *Traditiones* 29/1. Ljubljana: SAZU.

Janko, Anton, 1986: Raba in pogostnost iz nemščine prevzetih besed v Trubarjevem Katekizmu (1550). V: *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 6.* Ur. B. Pogorelec s sodelovanjem J. Koruze. 427–434.

Narat, Jožica, 1998: Sopomenke v Pleteršnikovem slovarju. V: *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar.* Ur. J. Toporišič. Pišece: Komisija »Maks Pleteršnik« Novo mesto: Dolenjska založba. 55–77.

Pirjevec, Avgust, 1924: Maks Pleteršnik. V: *LZ* XLIV. 240–244, 304–311, 361–371.

Šivic-Dular, Alenka, 1997: Pomen Pleteršnikovega slovarja za slovansko etimologijo. V: *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 5, Maks Pleteršnik*, Zborovanje slavistov Krško in Pišece 1994. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. [43]–50.

Toporišič, Jože, 1991: Besedni germanizmi v Trubarjevem Cathechismusu. V: *Družbenost slovenskega jezika.* Ljubljana: DZS. 21–31.

– – 1991: Zgodovinska perspektiva nemčevanja pri Trubarju. V: *Družbenost slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS. 33–44.

– – 1995: Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar. V: *Slavistična revija* 43/3. 277– 291.

– – 1997: Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar. V: *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 5, Maks Pleteršnik*, Zborovanje slavistov Krško in Pišece 1994. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 17–25.

– – 2006: Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar. V: *Besedjeslovne razprave.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 537–549.
– – 1998: Življenje, delo in pomen Maksa Pleteršnika. *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar.* Ur. J. Toporišič. Pišece: Komisija »Maks Pleteršnik« Novo mesto: Dolenjska založba. [176]–180.
Vidovič Muha, Ada, 1994: Aktualnost slovaropisnih načel Pleteršnikovega slovarja. V: *XXX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture,* zbornik predavanj. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 99–109.
– – 1995: Temeljne prvine zasnove Pleteršnikovega slovarja. V: *Slavistična revija* 43/4, 459–468.

Summary

Linguistic information in Pleteršnik's dictionary defines Slovene words in terms of etymology and comparative linguistics as well as direct borrowing from the source languages. Although it is evident from the new transliterated edition that the dictionary includes 48 linguistic abbreviations, the editor in the introductory part, »Abbreviations,« lists only half of them (24). From the list of linguistic designations it is apparent that the broadest range of designations is German-related with 1312 examples. Most common designation are German (*nem.*) or, as the source of borrowing or model for the word, »from German, as in German« (*iz nem.*, *po nem.*) for 882 entries, less common is *germ.* = Germanism (23), total of 905 entries. The next largest groups are comprised of designations for regional variants of German (211), e.g., Bavarian (181), Carinthian (German) (79), Tyrolian German (14), Austrian German (14), Swabian (9), Swiss (7), Styrian German (3), Kočevje German (3), Lower German (1), and designations listing the particular stage of German inherent to the word (196), e.g., Old (118), Middle (75), and New High German (1) and Gothic (2). They not only provide the information on the origin of the Slovene entry, but also have a comparative-linguistic function. These designations are listed at the end of the entry, alone or with the original Germanic form, with the name of author and/or etymological source, which can be combined in a number of ways, e.g., **câjna**, f. der Handkorb, *Cig., Kor., Št.*; *– iz nem.*; *prim. kor.-nem.* [from German, comp. Carinthian German] *zane*, *Mik. (Et.); avstr.-nem*. [Austrian German] die Zaine = Handkorb.

The author analyzed lexical items starting in *b, j* and *ž*, belonging mainly to the general material culture, partially still preserved in Standard Slovene, e.g., *barva, binkošti, (u)bogati, brati, brenta, ješpenj, jopa, ričet, škarje, žemlja, žlindra, žolica, žvegla, žveplo*; others are archaic, e.g., *ajd, žnabelj, žold, žuh*, or preserved in the colloquial language and dialects, e.g., *britof, butast, žehta, žehtar, žlahta.* More recent etymological findings have disproved the German origin of some lexical items that Pleteršnik marked as German, e.g., *bezati, bucelj, žlampati, žmek.*

After comparing some typical 16th-century German borrowings attested in Trubar's first book and listed in Toporišič's article with Pleteršnik's dictionary – they remained a part of Slovene religious and general lexicon in the following centuries – one can conclude that Pleteršnik selected these words judiciously and that despite their linguistic appeal he omitted some of them. Consequently, the dictionary was to some extent normative for its time rather than a thesaurus, even if the share of Germanisms is not negligible.